

Den antroposofiska bildningshumanismen porträtterad i svensk press

**En studie om den svenska pressens framställning av
Kristofferskolan och dess pedagogik**

Av: Daniella Rust

Handledare: Per Faxneld

Södertörns högskola | Institutionen för Religionsvetenskap

Kandidatuppsats 15 hp

Ämneslärarprogrammet mot gymnasieskola | Hötsterminen 2018

Abstrakt

Denna uppsats studerar tidningsartiklar från *Svenska Dagbladet*, *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* och *Expressen* mellan åren 1949 till 1960 för att se vad som skrivs om den antroposofiska Kristofferskolan. Uppsatsen har för avsikt att undersöka samt besvara hur Kristofferskolan och waldorfpedagogiken framställs i dessa artiklar, om det finns kritiska röster i artiklarna och hur dessa tar sig till uttryck, men även i vilken mån livsåskådning tas upp i artiklarna.

Undersökningen är en kvalitativ diskursanalytisk metod för att se hur dessa framställningar görs samt vad innehållet i artiklarna har för innebörd. Den teori uppsatsen har att förhålla sig till är det som David Thurfjell benämner sekulariseringshypotesen, som syftar till att se om samhället och människorna i det går från det klerikala till mer individualiserad livsåskådning.

Kristofferskolan och dess pedagogik framställs i stort sett i alla artiklar positivt, och som en uppskattad frisk pedagogisk vind som kunde ge den vanliga skolan råd om hur den kan förbättras. De kritiska rösterna som fanns i artiklarna var just riktade mot den vanliga skolan, som verkade ha fastnat i samma pedagogiska metoder som den alltid använt sig av. Där journalister ansåg, enligt artiklarna, att den nya enhetsskolan borde se till waldorfpedagogiken. Kritiska röster riktades även mot de beslut som staten tog gällande att inte ge Kristofferskolan statsbidrag.

Vidare skrevs det relativt lite om just livsåskådning i samband med Kristofferskolan. I ett par artiklar fanns det skrivet om antroposofin och dess påverkan på den pedagogik som används på skolan. Det som noterades av journalisterna var främst att Kristofferskolan i någon bemärkelse är en skola för alla, inte en konfessionell skola enbart för barn vars föräldrar tillhör Antroposofiska sällskapet, eller att det är en rikemansskola för de mest förmögna.

Innehåll

Abstrakt	0
Inledning	3
Syfte & Frågeställning	3
Syfte	3
Frågeställningar	4
Bakgrund	4
Antroposofi & Waldorfskolan	4
Rudolf Steiner (1861–1925)	4
Antroposofi i korthet	5
Waldorfskolan och den antroposofiska bildningshumanismen	6
Metod & Teori	7
Metod	7
Teori	8
Tidigare forskning	8
Material, Metod & Avgränsning	10
Material och Metod	10
Tidningarnas politiska ställning	11
Tidningsartiklarna	11
Bidragsartiklar	12
Artiklarnas karaktär	12
Kritiska artiklar	12
Artiklar med anknytning till livsåskådning	12
Avgränsning	13
Resultat, Analys & Diskussion	13
Hur framställs Kristofferskolan i <i>Svenska Dagbladet</i> , <i>Dagens Nyheter</i> , <i>Aftonbladet</i> samt i <i>Expressen</i> mellan åren 1949 samt 1960?	14
Finns det kritiska röster? Om ja, vilka? Och hur framställs dessa?	18
I vilken mån refereras det till livsåskådning, och mer specifikt antroposofi?	22
Slutsats	26
Käll- och Litteraturförteckning	28
Litteratur	28
Källor	29

Inledning

Waldorfskolan är en typ av friskola i Sverige, som även finns i en rad andra länder. Dess speciella pedagogiska modell tar sin början i södra Tyskland i staden Stuttgart efter första världskriget och året var 1919. Skolan startades på begäran av cigarettfabriken Waldorf-Astorias ägare Emil Molt. Denne hade tidigare gett sina anställda möjlighet till bildning genom olika kvällskurser, men intresset för dessa kurser svalnade med tiden då arbetarna ofta var ensamstående föräldrar, vanligen mammor, som hade barn att gå hem till efter arbetet. Molt trodde sig kunna få dessa anställda tillbaka till kvällskurserna om även deras barn fick möjlighet att utbilda sig där, vilket han också hade rätt i. I samband med detta fick den pedagogiske tänkaren, esoterikern med mera Rudolf Steiner möjlighet att bygga upp pedagogiken i skolan så som han ville ha den, som också blev lite av en ”motpedagogik” till den då rådande socialistiska undervisningspolitiken i Tyskland som han menade inte höll måttet. (Lejon 1997, s.98–99)

Den första Waldorfskolan som grundades i Sverige och verkligen fick fäste var Kristofferskolan i Stockholm år 1948¹, som dessutom var den enda fram till 1970-talet. (Liebendorfer & Liebendorfer 2013, s.25) Dock hade försök till att öppna en Waldorfskola i Sverige 1931 gjorts men misslyckats, men 1948 öppnade alltså den första här i Sverige som lyckades etablera sig samt växa. (Lejon 2016, s.60) Kristofferskolan finns kvar än idag, dock i andra lokaler än där den grundades. Nya adressen för skolan är Brommaplan i Stockholm.

Uppsatsen kommer att studera vad det är som skrivs om framförallt Kristofferskolan och dess pedagogik i tidningsartiklar. Detta är en forskningslucka som uppsatsen ska försöka fylla. Här nedan finner vi uppsatsens syfte och frågeställningar som uppsatsen ska söka att svara på.

Syfte & Frågeställning

Syfte

Uppsatsens syfte är att analysera hur waldorfskolan Kristofferskolan framställts i svenska nyhetsartiklar. Specifikt kommer studien att studera vad det är som skrivs om Waldorfskolan i tidningarna *Svenska Dagbladet (SvD)*, *Dagens Nyheter (DN)*, *Aftonbladet* samt *Expressen*.

¹ Skolans egen hemsida anger (till skillnad från Lejon samt Liebendorfer & Liebendorfer) 1949 som startår: <http://kristofferskolan.se/om-kristofferskolan/skolans-historia/>

Detta kommer att göras med hjälp av en kvalitativ diskursanalytisk metod, som kommer förklaras djupare under avsnittet ”Metod & Teori”. Studien vill undersöka om det finns kritiska röster och om det hänvisas något till livsåskådning i dessa artiklar. Utifrån detta har det tagits fram nedanstående frågeställningar:

Frågeställningar

- Hur framställs Kristofferskolan i *Svenska Dagbladet*, *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* samt i *Expressen* mellan åren 1949 samt 1960?
- Finns det kritiska röster? Om ja, vilka? Och hur framställs dessa?
- I vilken mån refereras det till livsåskådning, och mer specifikt antroposofi i tidningsartiklarna?

Bakgrund

Antroposofi & Waldorfskolan

Rudolf Steiner (1861–1925)

Man kan inte beskriva antroposofin och waldorfskolan utan att nämna dess grundare - Rudolf Steiner. Han föddes i det som då var Österrike-Ungern, i dagens Kroatien, år 1861. Där fostrades han inom den Romersk-katolska läran, även om föräldrarna, framför allt fadern, egentligen var mer frispirituella och hyste agg gentemot det klerikala. Steiner har berättat om att han redan som barn hade erfarenheter som var åt det synska hållet, att han sett syner som han dock inte berättade för någon om under tiden då det ägde rum. Istället levde han ut detta synska, kanske övernaturliga liv, i sitt inre. Steiner hade många som influerade honom till det han blev och till att få idéer som till slut ledde till antroposofin och waldorfskolan, bland andra var det Kant, Nietzsche, Goethe samt en av hans lärare på universitetet, Karl Julius Schröer (1825–1900). Steiner blev involverad med det Teosofiska sällskapet under en period i sitt liv. Där utsågs han 1902 till generalsekreterare (Faxneld 2006, s.117). De teosofiska idéerna kom att sätta spår hos Steiner senare i livet då han grundade det Antroposofiska sällskapet (Hanegraaff 2006, s.1084–1090). Steiner grundade detta sällskap omkring åren 1912–1913, och fick med sig många gamla teosofier till sin nya inriktning. (Faxneld 2006, s.118) Steiner ville gå från den esoteriska teosofin till att antroposofin skulle ses mer som en vetenskap, och med det avståndstagandet fick också Steiner i någon mån mer vetenskaplig legitimitet, framförallt inom det humanvetenskapliga (Lejon 1997, s.91). Antroposofin

förgrenades i många olika verksamhetsområden förutom pedagogiken – arkitektur, medicin, konst och biodynamisk odling är några. (Faxneld 2006, s.118) Påpekas kan dock att hans lära, enligt de flesta forskares uppfattning, huvudsakligen även fortsättningsvis var uppbyggd av esoteriskt tankegods från teosofin (och delvis från andra esoteriska strömningar) (Hammer 1999, s.306–309; Lejon 1997, s.86).

Antroposofi i korthet

Antroposofi är en lära som menar att människan bär oändliga möjligheter inom sig. Bokstavligen betyder antroposofi människovishet (Hammer 1999, s.321). Till skillnad från de abrahamitiska religionerna, där människan ibland ses som liten och underkastad Guds outgrundliga vilja, så visar antroposofin oss en annan sida. Där är människan och världen hon lever i inte alls mystisk och oförklarlig. Där finns naturvetenskapen parallellt med en ”andevetenskap”, och båda dessa är precis lika logiska. Inom antroposofin ska man hela tiden gå framåt mot förståelse och högre kunskap, vilket man når genom att frivilligt välja den andevetenskapliga vägen. På så sätt deltar man, enligt antroposofin, i en kosmisk evolution där man tillsammans med jordens utveckling, utvecklar sitt andliga jag (Hammer 1999, s.306). Frans Carlgren, en framstående antroposof, betonar dock att antroposofin inte är en religion, utan mer en kunskapsväg (vilket andra människor inom antroposofin eventuellt inte håller med om då den är så komplex och innefattar många olika typer av människor). Ska man se till många av de stora religionerna i vår värld, så har många gemensamt att de kretsar kring en upphöjd bok – bibeln, koranen osv. Antroposofin skiljer sig även här från många religioner då det inte finns någon grundläggande lärobok. Olav Hammer skriver vidare att ”Man kan alltså välja att fokusera på olika saker. Vad man än framhäver, utelämnar man något annat. Varje kort sammanfattning, alltså även min, är oundvikligen vidöppen för kritiken att ha betonat ’fel’ eller att ha hoppat över viktiga saker.” (Hammer 1999, s.315–316) Med andra ord är antroposofin en livsåskådning, kunskapsväg och filosofi som är komplex och ofta även svårtolkad. En central tanke inom antroposofin menar att kroppen är tredelad, ibland även fyrdelad. Hon består av kropp, själ/astralkropp och ande (jaget), men även en eterkropp. (Hammer 1999, s.321,324; Lejon 1997, s.89) Detta är något som även pedagogiken lutar sig mot i hög grad. Antroposofin menar kort att alla delar av människan ska inblandas i uppfostran och kunskapsinläring. (Hammer 1999, s.324)

Waldorfskolan och den antroposofiska bildningshumanismen

Waldorfskolan är en av många företeelser som Rudolf Steiner och antroposoferna varit med och grundat. Som tidigare nämnts i inledningsdelen, var det på Emil Molts initiativ som en skola för barn med utgångspunkt i den antroposofiska bildningshumanismen fick se ljuset för första gången. I och med att den antroposofiska bildningshumanismen utvecklades och växte, bildades också splittringar inom den antroposofiska rörelsen. Det handlade, något förenklat uttryckt, framförallt om två falanger där den ena var bildningshumanistisk och den andra höll kvar i det esoteriska. (Lejon 1997, s.98–99; Hammer 1999, s.323–326) Andra forskare menar dock att denna splittring inte var så tydlig som Lejon och Hammer skriver, utan att det båda falangerna mer eller mindre då och även fortfarande är sammanflätade (Swartz u.å.).

Rudolf Steiners bildningshumanism innebär i korta drag ”en reformistisk humanism som genom bildning och kultivering ger människa, natur, kultur och samhälle möjlighet till frigörelse från förtryckande livs-, kunskaps- och verklighetsformer, från inre och yttre tvång.” (Lejon 1997, s.98). Den antroposofiska bildningshumanismen bygger på att det är i helheten man kan förstå delarna samt att det är i helhetsuppfattningen som delarnas funktion får sin betydelse synlig. Steiner betonar även den natursida, människan har, som en viktig del av hennes identitet. Utmärkande för denna bildningshumanism är också att den förutsätter att världen kan studeras på ett empiriskt fenomenologiskt, rationellt samt meditativt sätt. Med det rationella sättet menas intellektuell verksamhet och med det meditativa menas en intuitiv inriktad erfarenhetsreflektion, som har till syfte att blotta en ny värld, och i och med det ge nya och fördjupade insikter. (Lejon 1997, s.98)

Ytterligare en del som är speciell för waldorfskolan och den antroposofiska bildningshumanismen, som nämnts ovan, är den så kallade tregreningstanken. Människans tre grenar är 1. Ande/Jaget, 2. Själ/psyke/astralkropp och 3. Kropp (Livskropp), ibland tillkommer en fjärde del, som jag tog upp i avsnittet ovan nämligen eterkroppen. Kort sammanfattat innebär detta att man inom den antroposofiska bildningen ska bli varse existensens grundvillkor, som innebär att man ska lära känna de instinktiva och omedvetna naturdrifterna samtidigt som man blir medveten om den mest upphöjda andligheten. Med denna idé formade Steiner den antroposofiska bildningshumanismen mer konkret. (Lejon 1997, s.89–90; Hammer 1999, s.321,324)

Föräldrar låter i allmänhet sina barn börja i waldorfskolor för att de ska få en mer allsidig och mjuk undervisning och fostran. De uppskattar att skapandet får lika mycket eller mer plats än den strikta ”bokens” pedagogik, som är mer en ”korvstoppning”. Som nämndes tidigare så tror man inom antroposofin på astralkroppen och eterkroppen. Då waldorfskolorna inte säger sig lära ut den antroposofiska vägen, så skulle föräldrar som sänt sina barn till skolan förmodligen bli skrämnda om lärarna skulle börja lära ut om detta. Där har dock waldorfpedagogiken en inbyggd spärr, som menar att barn inte är mogna att lära sig om sådant då de inte är mogna för den typen av inläring förrän de når 21 års ålder. ”Av esoteriska orsaker är det därför olämpligt att lära ut esoteriska läror”. (Hammer 1999, s.325–326) Sannolikt är det ändå så att esoteriska grundtankar i någon grad färgar pedagogikens utformning, även om det inte får denna inramning uttryckligen i undervisningen.

Den första waldorfskolan som öppnade i Sverige var, som tidigare nämnt, Kristofferskolan. Portarna slog upp 1948 (Lejon 2016, s.60), dock började utbildningen för de första eleverna på skolan först den 17 oktober 1949 (Kristofferskolan 2018).

Metod & Teori

Metod

Den metod uppsatsen bygger på och är valt för att undersöka frågeställningarna är som ovan nämnt en kvalitativ diskursanalys. Diskursanalys är en metod som bl.a. undersöker hur identitet, relationer, tro och kunskapssystem är konstruerade i språket. Metoden kombinerar både språkanalys samt texttolkning (Hjelm 2011, s.134). Uppsatsen mål är att se vilka mönster det finns i hur det skrivs om just Kristofferskolan och waldorfpedagogiken i dessa artiklar. Finns det fraser eller ord som ofta används i artiklarna? Vad kan dessa säga om diskursen som råder kring just waldorfskolor – i detta fall Kristofferskolan?

Något som är viktigt att förstå när det gäller diskursanalys är att diskurser inte uppstår i ett vakuum, utan i en social kontext (Hjelm 2011, s.145). Kan då dessa mönster som eventuellt återfinns i artiklarna säga något om den samtid som Kristofferskolan grundas i – eller är skolan ett slags motstånd inför rådande diskurser? Vad berättar formuleringar med mera om tidens syn på pedagogik, esoteriska läror som antroposofin, den kommunala skolan och så vidare? Detta är frågor som uppsatsen skulle vilja se om det går att studera i artiklarna.

Teori

Uppsatsen kommer även att titta på artiklarna för att se om framställningarna bekräftar sekulariseringshypotesen i vid bemärkelse (Thurfjell 2016, s30-32). Jag vill undersöka om det ”mjuka” andliga finns med som ett diskussionsämne i artiklarna eller om framställningarna är helt sekulära och ointresserade av andliga frågor. Enligt David Thurfjell är sekulariseringshypotesen ”det samhällsvetenskapliga antagandet att religionens inflytande över samhället med nödvändighet kommer marginaliseras i takt med att modernisering och välstånd ökar” (Thurfjell 2016, s.30–31). Det finns en rad kritiska synpunkter på teorin, varav en lyfter fram att den är eurocentrisk. (Thurfjell 2016, s.32) Jag kommer att ha detta i åtanke när jag läser och tolkar artiklarna, men anser ändå att teorin passar då materialet jag undersöker återfinns i en svensk, alltså europeisk, kontext.

Tidigare forskning

Jag har sökt efter forskning som kan kopplas direkt till mitt valda ämne om waldorfskolan och Kristofferskolan och dess framställning i tidningsartiklar, men inte lyckats hitta någon som skrivit om just detta. Därför kommer denna del bestå av forskning som gjorts om antroposofi, och då särskilt gällande den antroposofiska bildningshumanismen, och dess grundare Rudolf Steiner. De forskare som kan ge denna studie mest är Håkan Lejon, Olav Hammer och Wouter J. Hanegraaff som alla presenteras nedan.

Håkan Lejon är en svensk forskare och författare som skrivit en del om den antroposofiska humanismen. Bl.a. har han skrivit boken *Historien om den antroposofiska bildningshumanismen* (Lejon 1997). Boken kan anses vara en aning förlegad då den handlar om den antroposofiska bildningsidéen mellan åren 1880–1980. Boken har även ett par år på nacken då den är publicerad 1997 – alltså 21 år sedan. Det faktamässiga i boken är dock användbart då den beskriver Rudolf Steiners och antroposofins bildningsidé, som var högst aktuell för åren denna studie studerar. I boken framkommer även användbara fakta om Kristofferskolan och dess kamp för sin överlevnad. Lejon tar även upp sådant som särpräglar waldorfpedagogiken åren för studien, såsom exempelvis språkundervisning från första klass, det konstnärliga och skapande verksamheter samt eurytmin. Lejon tar även upp antroposofins framväxt i Sverige i denna bok. En annan användbar text av Lejon är ett kapitel i antologin *Western esotericism in Scandinavia* (Bogdan & Hammer 2016) som heter Anthroposophy in

Sweden (Lejon 2016). Denna, i likhet med den ovan nämnda boken som Lejon skrivit handlar, som namnet avslöjar, om antroposofin i Sverige, och inte det generella kring bildningsidén som boken mer fokuserar på. Kapitlet beskriver hur antroposofin kom till Sverige och etablerade sig här. Lejon tar utöver waldorfskolan och dess pedagogik upp andra delar kring den humanistiska grenen av antroposofin, som bl.a. biodynamisk odling och specialvård. Skillnaden mellan detta kapitel och boken är att boken är betydligt grundligare skriven, och får med mer fakta. Denna text kan man mer se som en kortare översikt av antroposofins intåg i Sverige. I kapitlet tar han även upp den skiljedragning som skedde i slutet av 1940-talet som gjordes mellan den mer traditionella och esoteriska delen av antroposofin, och det som då blev den humanistiska grenen (denna idé om en skiljedragning är som tidigare nämnt något som forskare 2019 menar är något överdriven) (Swartz u.å.). (Lejon 2016, s.60) Lejon tar även upp den närmast explosionsartade ökningen av antroposofiska institutioner som sker mellan åren 1950 till 1980, där de gick från ett par dussin till dryga 600 stycken. I och med detta var nu flera tusen människor anställda eller involverade inom antroposofiska institutioner. Lejon beskriver även hur människor på 1960–1970-talet kunde gå från den utopiska bilden av det svenska välfärdssystemet, där allt skulle vara och fungera som det gjort tidigare, till att människor valde alternativa livsstilar som exempelvis den antroposofiska. Den humanistiska grenen hade då i någon grad tagit avstånd från den esoteriska och ockulta delen av antroposofin. (Lejon 2016, s.61–63)

Olav Hammer är en annan svensk forskare och författare, samt professor i religionshistoria. Han har bland mycket annat skrivit boken *Profeter mot strömmen. Essäer om mystiker, medier och magiker i modern tid* (Hammer 1999) där han i kapitlet ”Ur Akashakrönikan” skriver om det som han benämner ”Rudolf Steiners skapelse antroposofin [...]” (Hammer 1999, s.306). Hammer beskriver där vad antroposofin innebär och vilka kopplingar den har till andra esoteriska läror. Han skriver kort om waldorfpedagogiken, och beskriver den som ”antroposofins mest inflytelserika gren”. Hammer går igenom waldorfskolans uppkomst genom dess initiativtagare Emil Molt. Även utmärkande egenskaper som att barnen gör egna läroböcker, läsundervisning först i andra eller tredje klass och att musik och konstnärligt skapande är central, är sådant som Hammer tar upp i likhet med Lejons bok. (Hammer 1999, s.323–326)

Vidare har vi Wouter J. Hanegraaff vars forskning till stor del handlat om esoterism i olika former. I den här studien har jag använt mig av ett uppslagsverk han redigerat, *Dictionary of Gnosis & Western Esotericism* (Hanegraaff 2006). I den boken skriver Hanegraaff själv bl.a. ett kapitel om Rudolf Steiner vilket är det jag också tagit del av. I det kapitlet beskrivs Steiners hela liv, från hans barndom och de andliga upplevelser han hade då, till att han blir involverad med det Teosofiska sällskapet, och fram till att han lämnar sällskapet och istället grundar antroposofin. Detta skiljer sig som vi kan se från Håkan Lejons forskning som istället riktar sig mer mot antroposofin och kopplingen till Sverige. Den skiljer sig även från Hammers forskning som också den studerar själva antroposofin mer än Rudolf Steiner. Steiner hade som tidigare nämnt många förebilder som givit honom olika idéer och tankar (Hanegraaff 2006, s.1084–1091) vilka ledde fram till antroposofin och då även den pedagogik som vi idag kallar waldorfpedagogiken.

De tre författarna tar alla upp väsentliga delar för denna studie, även om de mellan varandra skiljer sig åt en aning. Den som skiljer sig mest från de andra är Hanegraaff och hans text som endast handlar om Steiner, medan både Lejon och Hammer skriver om antroposofin och dess pedagogik. Alla fyra texter tar som sagt endast upp övergripande fakta, men ingenting gällande forskning om Kristofferskolans porträttering i svensk press. Det sistnämnda är alltså en forskningslucka som denna uppsats ska försöka börja fylla.

Material, Metod & Avgränsning

Material och Metod

Uppsatsens primärmaterial utgörs av *Svenska Dagbladets*, *Dagens Nyheter*, *Aftonbladets* och *Expressens* nyhetsartiklar om ämnet. Dessa artiklar hämtades i mikrofilmssalen på Kungliga Biblioteket (KB) i Stockholm. Dessa tidningar är valda då de tillhör de största morgon- och kvällstidningarna i Sverige. Dags- och kvällstidningar är numera digitaliserade på KB vilket gör sökningar i deras databas väldigt hanterbara att arbeta med. För att få fram det material som var av intresse för uppsatsen använde jag mig av olika sökord som sedan sammankopplades med samma ord i artiklar. Efter det valde jag att undersöka dessa artiklar i respektive tidning, *SvD*, *DN*, *Aftonbladet* och *Expressen*, var för sig. Sökorden jag valde att använda, som jag också använde i alla fyra tidningarna, var följande: *Kristofferskolan*, *Waldorfskola*, *Waldorfskolan*, samt *Waldorfpedagogiken*. Sedan ställde jag in inställningarna

i databasen så att årtalen skulle stämma med den period jag vill undersöka, vilket var 1949-01-01 till och med 1960-12-31. Anledningen till att år 1960 valts som slutdatum för sökningarna till studien är för att materialet som ska undersökas ska vara hanterbart. Dessa sökningar gav utslag på närmare 70 stycken artiklar som var av relevans.

Tidningarnas politiska ställning

Jag kommer här nedan att kort presentera tidningarna och dess politiska ställning. Som källa för detta har jag valt att använda mig av NE.se, vilket i vissa fall kan verka vara en mindre seriös källa. För detta korta och konkreta ändamål uppfyller dock NE kraven för uppsatsen.

Svenska Dagbladet är idag en obunden moderat dagstidning som ges ut i Stockholm. För tiden denna studie undersöker ansågs tidningen som högerns huvudorgan för inrikespolitiska frågor. (NE 2018)

Dagens Nyheter är även den en dagstidning som är utgiven i Stockholm, men till skillnad från *SvD* är *DN*:s politiska tillhörighet obunden liberal. Under 1946–1959 fick tidningen en hållning som ledande opinionsorgan och då främst allmänt än rent politiskt. (NE 2018)

Aftonbladet är en socialdemokratisk tidning och till skillnad från *SvD* och *DN* en kvällstidning, men liksom dessa två även den utgiven i Stockholm, men även på flera andra orter samt att den ges ut i olika regionala upplagor. Under tiden för studiens empiri återgick tidningen till en mer liberal inriktning. (NE 2018)

Expressen är idag en liberal kvällstidning utgiven, som alla ovanstående, i Stockholm. Tidningen grundades 1944 av *Dagens Nyheter*. Även under tiden 1949 till och med 1960 var tidningen liberal. (NE 2018)

Tidningsartiklarna

Då mitt primärmaterial består av många artiklar kommer jag att kort beskriva dem här nedan för att sedan gå in djupare i nästa avsnitt: Resultat, Analys & Diskussion. Jag kommer att dela in dem i fyra olika kategorier för att lättare kunna se vad det är för omfång och innehåll i artiklarna. På det hela taget är studien grundad på totalt 68 stycken olika artiklar.

Bidragsartiklar

Det finns i de fyra olika tidningarna ca tretton stycken artiklar som tar upp att Kristofferskolan ska eller bör få bidrag av olika slag till sin verksamhet. Sedan nämns bidrag som hastigast i ytterligare ett par artiklar. De flesta handlar om att skolan sökt statsbidrag för sin verksamhet men fått avslag alla gånger, trots att skolöverstyrelsen föreslagit ett årligt bidrag på 20 000 kronor samt att undervisningsrådet Åke Fältheim förordar ett statsbidrag på 80 000 kronor. Ytterligare ett ämne som tas upp bland dessa artiklar om bidrag är att Kristofferskolan får ett engångsbidrag á 30 000 kronor då de haft underskott på närmare 100 000 kronor. I dessa artiklar står det även, i de flesta fall, kort om Kristofferskolan och dess säregna pedagogiska metoder.

Artiklarnas karaktär

De allra flesta artiklarna som enbart tar upp bidrag, som tagits fram för den här studien har positiva tendenser gentemot waldorfpedagogiken och Kristofferskolan. Det de allra flesta artiklar handlar om är ”den lekfulla skolan”, ”skolan utan läxor”, ”skolan utan betyg” och ”skolan där barn leker sig till kunskap”. I fokus finns de pedagogiska metoderna som i princip alla journalister som skriver om Kristofferskolan är positiva till. Tydligare redogörelse och exempel för dessa artiklar kommer i Resultat, Analys & Diskussions delen nedan.

Kritiska artiklar

Artiklar med negativ syn på skolan och dess pedagogik är desto färre – nästintill inga alls finns att finna. Däremot finns det negativa antydningar i artiklarna gentemot den kommunala skolan, som man menar bör följa vissa exempel som Kristofferskolan statuerar. Flera av artiklarna som tar upp bidrag till Kristofferskolan faller även in under denna kategori, då många journalister just ställer sig frågande till varför Kristofferskolan inte beviljas statligt bidrag. Exempel på artiklar med kritisk antydan presenteras även de längre ner, under Resultat, Analys & Diskussion.

Artiklar med anknytning till livsåskådning

Nio artiklar tog upp någonting om livsåskådning. Gemensamt för de flesta var att detta ämne endast var något som diskuterades i förbigående i texterna. Det som togs upp var bl.a. att Kristofferskolan (eller Waldorfskolan) byggde på antroposofisk filosofi och pedagogik, men att elever som går på skolan inte behöver höra till eller tro på den filosofin eller

livsåskådningen. Ett annat ämne som återkom i åtminstone tre artiklar var hur själen och anden ansågs vara viktiga komponenter när barn ska lära sig i skolan. I en annan artikel togs även den antroposofiska bilden av reinkarnation upp och hur det påverkar människan.

Avgränsning

I alla uppsatser måste vissa beslut tas för vad som passar in och får plats i den, så även här. Där jag främst fått gå in och välja vad jag kan ta med och inte är i min empiri – nyhetsartiklarna. Efter att ha sett utbudet av artiklar som fanns på Kungliga Biblioteket insåg jag rätt snart att det bästa för uppsatsen vore om jag valde att läsa de artiklar som fanns om ämnet mellan åren 1949 och 1960. Det gjorde jag p.g.a. det faktum att den första waldorfskolan, Kristofferskolan, öppnade 1949 i Sverige. För att uppsatsen skulle passa in inom de ramar som satts för den så var även ett slutår viktigt att fastställa, vilket som ni nu känner till är 1960. En tidsram behövdes även då antalet tidningsartiklar annars inte skulle bli hanterbart att arbeta med. Utöver det finns ingen vidare anledning till varför slutdatumet för sökningarna blev just 1960.

Väl på Kungliga Biblioteket, då jag satt och sökte relevanta artiklar till uppsatsen såg jag att det fanns relativt mycket material att jobba med, men att mycket av materialet inte passade in just för denna uppsats. Sådant som fick sorteras bort var olika reklamannonser, jag uteslöt även artiklar som enbart rörde antroposofins naturvetenskap och läkekonst då dessa artiklar inte var kopplade till Waldorfskolan på något vis. Något som det också skrevs om mycket under dessa år var olika vinnare av stipendier. Till en början tyckte jag att det kunde vara intressant att ta med i studien, men insåg förhållandevis snabbt att det inte gav uppsatsen något mer än siffror. Detta då det enda som stod var exempelvis ”Stiftelsen Kristofferskolan tilldelas 3000 kronor”. Dessa notiser och artiklar fick med andra ord inte plats i uppsatsen. Men nämnas bör att Kristofferskolan fick många olika stipendier på omkring 3000 kronor vardera mellan åren 1949 och 1960.

Resultat, Analys & Diskussion

Nu när vi vet vad som har uteslutits i uppsatsen och vilka delar som valts att ta med är det hög tid att ta reda på vad artiklarna kan säga oss och hur det stämmer in med syftet och

frågeställningarna till uppsatsen. För att göra det mer lättöverskådligt kommer det här nedan att analysera och diskutera materialet efter studiens frågeställningar.

Hur framställs Kristofferskolan i *Svenska Dagbladet*, *Dagens Nyheter*, *Aftonbladet* samt i *Expressen* mellan åren 1949 samt 1960?

Den generella bilden av Kristofferskolan som antyds i de olika tidningarna och dess artiklar är övervägande positiv – något som förvånande var att det inte fanns mer motstånd till en reformpedagogisk skola, i detta fall med antroposofisk koppling. Här nedan kommer det att presentera delar ur uppsatsen empiri för att exemplifiera den generella framställningen av Kristofferskolan.

I de artiklar som jag nämnde under ”Bidragsartiklar” finns en artikel från *Aftonbladet*, ”Staten värdesätter inte Kristofferskolan” (*Aftonbladet* 1958, s.4). I artikeln tas det upp om engångsbidraget på 30 000 kronor samt om de 80 000 kronor och 20 000 kronor som finns som förslag till att ge Kristofferskolan. Det ges även en kort beskrivning om vad Kristofferskolan står för och vilka metoder som används i det pedagogiska arbetet. Men det som är mest intressant med artikeln är rubriken i sig. Här ställer sig *Aftonbladets* okände författare till artikeln klart på Kristofferskolans sida och i opposition till statens beslut om att inte ge skolan stöd.

I de flesta artiklarna som studien grundar sig på, tas waldorfpedagogikens särdrag upp. Det handlar alltså om att barnen själva gör sina böcker, att de målar sig fram till att lära sig bokstäver innan de kan skriva eller läsa, att slöjd och andra handarbeten är centrala i de metoder som pedagogiken förespråkar samt att musik och eurytmi är viktiga delar i pedagogiken. Elever på Kristofferskolan får även lära sig två andra språk, tyska och engelska, redan från första klass. Artiklarna nämner även det faktum att eleverna inte får betyg utan omdömen i varje ämne och hur de är som personer, samt att skolan saknar rektor – den styrs av lärarkollegiet.

En annan artikel som tydligt visar den positiva synen på Kristofferskolan är från *Aftonbladet*, ”Den fria skolan och staten” (Landquist 1960) där Landquist beskriver sitt besök på Kristofferskolan: ”Att bevista några lektioner i Kristofferskolan, en fri skola i Stockholm, är en angenäm upplevelse. Det gör ett upplivande intryck redan från början, att eleverna från

småklasser och uppåt är på så gott humör” (Landquist 1960). Vidare skriver han om hur waldorfpedagogiken används i skolan och att trivsamheten bland eleverna verkar gynna deras inläring, samt att skolöverstyrelsen ställt sig bakom Kristofferskolans verksamhet. I nedanstående citat framkommer det positiva tydligt.

Man får livligt hoppas, att riksdagen bifaller detta motionens yrkande. Skolan är i och för sig på grund av sin pedagogiska verksamhets förtjänster synnerligen värd ett sådant stöd. Men härtill kan ju också läggas påbrödet, att staten å sin sida redan står i skuld till skolan: den har besparat staten många hundratusentals kronor, eftersom den bara under detta år undervisar 315 elever, vilkas skolgång det eljes ålegat staten att bekosta.”
(Landquist 1960)

Stödet Landquist skriver om gäller de bidrag som Kristofferskolan sökt vid flertalet tillfällen, men fått avslag på. I citatet kan man även finna ett motstånd gentemot staten som Landquist menar inte verkar kunna se genom byråkratin och sin stolthet för ”sin egen” skolform.

Det skrevs en del om en utställning, ”Waldorfskolan i 12 länder”, som hölls på Ostermans 1956. Under utställningen var det flera föreläsare som höll presentationer om waldorfskolor runt om i Europa. En av dessa var Dr. Herbert Hahn som var Rudolf Steiners medhjälpare redan 1919. I artikeln ”Färg och skolglädje hos Ostermans” skriver journalisten den sista meningen ””Waldorfskolan i 12 länder’ är en varm, rolig och givande utställning som ingen skolintresserad bör försumma att se och begrunda” (Dagens Nyheter 1956, s.11).

Dessförinnan, i samma artikel, skrevs det om ”Skolan som inte bygger på en teori, utan på verklig människokunskap och djup förståelse för det växande barnets utvecklingsstadier”. Båda meningarna som citerats av journalisten som skriver om skolan, samt om utställningen som ger en inblick i waldorfskolor och Kristofferskolan och dess metoder är positivt lagda. Här fanns det utrymme för journalisten att vara kritisk mot de som föreläste, antroposofin samt pedagogiken i sig, men det som står i artikeln om det är enbart superlativ. Även de andra tidningarna skrev om utställningen, och liksom *DN*:s framställning var också deras framställningar i positiva ordalag utan minsta antydning till kritik.

En av de artiklar som var särskilt skarp i sin kritik mot att Kristofferskolan inte får statligt bidrag kommer från *Aftonbladet* och heter ”Meritokrati – eller människobildning” (*Aftonbladet* 1960, s.2). Journalisten börjar med att beskriva vad Meritokrati innebär och hur

man kommit dit. Det är en ordsammansättning som Michael Young myntat ”Ordet är skapat för att beteckna den tid som Västerlandet kommit fram till – då meriterna härskar” (Aftonbladet 1960, s.2). Plutokrati, pengars makt, är också ett sådant ord som tas upp och som genomsyrar västvärlden, menar journalisten. Detta är också vad den svenska skolan strävar efter, att fostra barn och unga som ska passa in i dessa ”kratier” – ”Behöver staten meritokrati, eller tror sig behöva den, så måste den också framkallas med alla medel.” (Aftonbladet 1960, s.2) I kontrast till detta tas Kristofferskolan upp som inte vill fostra människor som enbart bryr sig om meriter och pengar, i stället satsar man på människobildning, som de anser viktigare än något annat. Den bygger på att utveckla barnen i dess egen takt och utifrån den nivå och ålder hon befinner sig i, inte någon effektivitetsproduktion. Vidare skriver journalisten

”Det glädjer mig att kunna ge den allmänna skolan ett bidrag av friska pedagogiska erfarenheter att suga upp i sig. Men den vill fortfarande leva som en fri skola för att oavlatligt på nytt söka villkoren för en samverkan mellan själens och kroppens egen växt och skolans arbete. Alltså villkoren för att i djupaste mening bilda livsdugliga människor.” (Aftonbladet 1960, s.2)

Artikeln avslutas ”Bevilja en oppositionsledare som Kristofferskolan tillräckligt med anslag för att den ska kunna leva och växa.” (Aftonbladet 1960, s.2) Båda dessa citat ger en tydlig bild av hur man, åtminstone journalisten och även i någon utsträckning *Aftonbladet*, ser på den konflikt som blir mer och mer tydlig, mellan den statligt godkända pedagogiken och reformpedagogiker som långsamt tar mer plats. Journalisten får, utifrån ett diskursanalytiskt perspektiv, fram den tydliga skiljelinjen mellan en pedagogik som vill få fram människor som går med strömmen och följer de inkörda spår som redan finns, kontra en pedagogik som till synes endast vill att barnen ska få utvecklas i sin egen takt och formas till goda människor med livslust.

Ytterligare en artikel som ger oss en inblick i hur en Waldorfpedagog tänker, är ”Engelsk Waldorfpedagog om skola utan betyg” (Dagens Nyheter 1956, s.9). I artikeln intervjuas en lärare från waldorfskolan Michael Hall i England – A. Renwick Sheen. Mr. Sheen åker ofta runt och propagerar och föreläser för och om waldorfpedagogikens metoder och system. Han var även med i Sverige och hjälpte till att få igång Kristofferskolan när den var i sin vagg. Mr. Sheen säger, som så många gånger redan framgått, att det man strävar efter i

waldorfskolor runt om i världen är att man vill fostra barnen och de unga till harmoniska människor, och inte enbart intellektuella sådana. Detta stämmer också överens med det Hammer skriver om den fyrdelade kroppen, där det endast är astralkroppen som berörs vid sedvanlig undervisning. Detta, förklarar Hammer, anser antroposoferna lämna tre delar utanför – till skillnad från waldorfpedagogiken som ser till att alla delar av människan faktiskt blir stimulerade. (Hammer 1999, s.324) Vidare skriver journalisten att Mr. Sheen och Michael Hall kommer från ” [...] public school-systemets England – där speciellt pojkar ofta härdas i konsten att inte visa känslor – främst inriktar sig på att utveckla fantasi, känsla och praktiskaktivitet.” (Dagens Nyheter 1956, s.9) Det journalisten menar här är att England, under den tiden, har ett klimat där framförallt pojkar och män fostras till att vara bortkopplade från sina känslor. Detta då det kanske ansågs som en svaghet att vara i kontakt med sina känslor som man, något som hör till kvinnans roll. Waldorfskolorna kommer då in som en normbrytare där eleverna förväntas komma sina känslor nära. Detta är inte endast applicerbart på den engelska kulturen, utan snarare att den är applicerbar på många kulturer, där bland även den svenska. I Sverige kom alltså Kristofferskolan istället att agera normbrytare.

Artiklar vars rubriker är intressant att granska är ”Unik skola utan läroböcker visar väg mot ny pedagogik” (Svenska Dagbladet 1960, s.11), ”Waldorfskolan fostrar harmoniska människor” (Svenska Dagbladet 1950, s.12), ”Skola med glada barn och nöjda föräldrar” (Expressen 1952, s.10-11), ”Där barnen leker sig till kunskap” (Aftonbladet 1949, s.1,9), ”Framtidens skolmelodi på Osterman-utställning” (Aftonbladet 1956, s.5), ”Sjuåring åker varje dag från Järna till roliga Waldorfskolan i Stockholm” (Dagens Nyheter 1949, s.14), ”Här har ni landets kuligaste skola – Plugget utan läxor” (Aftonbladet 1956, s.22), ”Det måste finnas skolor för andra än poängjägare” (Aftonbladet 1960, s.3), ”Vi vill inte ha några lov säger ”kristoffergrupp” (Expressen 1950, s.12-13) och ”Litar vi på Rädslans pedagogik” (Thomaeus 1960, s.4). Även om det för det mesta är innehållet i artiklar som är det mest intressanta, finner uppsatsen också att rubriken kan ge en bild av vad man som journalist eller rubriksättare vill säga. Det är det första en person läser och även det som ska fånga läsarens intresse för att fortsätta läsa resterande del av artikeln. Finns det något i dessa rubriker som kan sammanfogas till olika grupper? När dessa rubriker studeras ser man ord som: unik, glada, nöjda, harmoniska, roliga, framtidens, kuligaste. Dessa ord är i ordboken alla positiva. Alla de ord som just skrevs är syftade till Kristofferskolan. Vi har även ord som ”poängjägare” och ”rädslans pedagogik” med bland rubrikerna, vilka istället syftar på den

statliga och kommunala skolan om man läser hela artikeln. Av alla de artiklar som lästs refereras det endast ett fåtal gånger negativt till Kristofferskolan. Här nedanför fortsätter studien med dess andra frågeställning som handlar just som kritiska röster.

Finns det kritiska röster? Om ja, vilka? Och hur framställs dessa?

Kritiska röster fanns det gott om. Däremot var det inte många som var riktade mot waldorfskolan Kristofferskolan och dess pedagogik, utan snarare mot den statliga och kommunala skolan och dess pedagogiska metoder. I likhet med de genomgående positiva framställningarna ovan var detta också något som troddes skulle vara mer eller mindre omvänt. Som redan tagits upp finns det mycket information att få i att se på rubriker och dess framtoning, där har uppsatsen redan nämnt de som är av mer negativ klang. Därför fortsätter studien nu med artiklar och dess innehåll.

En av de kritiska rösterna som riktas mot Kristofferskolan och waldorfpedagogiken är från samma artikel, som nämndes ovan, av John Landquist från Aftonbladet ”Den fria skolan och staten” (Landquist 1960). Han är huvudsakligen positivt inställd till Kristofferskolan och dess metoder men tar i artikeln upp positiva och negativa möjligheter statliga och fria skolor besitter. Det ”negativa” med Kristofferskolan beskriver Landquist som att ”Statlig pedagogisk försöksverksamhet är viktig och den gör erfarenheter som kan uttryckas statistiskt på ett sätt, som ligger utanför, en fri skolas kompetens.” (Landquist 1960) Å andra sidan besitter den fria skolan fler möjligheter att pröva olika pedagogiska metoder, enligt Landquist.

Många av de kritiska rösterna som finns i artiklarna är som sagt riktade mot staten och den kommunala skolan. Mycket av kritiken som väcks kommer i samband med att Kristofferskolan gång efter annan får avslag om statsbidrag. Exempelvis *Aftonbladets* artikel som redan nämnts ovan - ”Staten värdesätter inte Kristofferskolan”. Där tar journalisten upp att det inom de beslutsfattande organet råder delade meningar. Å ena sidan vill man ge skolan 80 000 kronor i bidrag respektive 20 000 kronor, men å andra sidan finns det också en röst som inte vill ge något alls. Så med anknytning till det som skrevs ovan menar studien att rubriken på artikeln talar sitt tydliga språk gällande journalistens ståndpunkt i frågan. ”Gå till Kristofferskolans expo, Se hur en reformskola arbetar” (Expressen 1960, s.7) är en annan

artikel som tar upp skolans kamp för att få statliga bidrag för att hålla verksamheten igång. I artikeln står bl.a.:

Efter en grundlig inspektion föreslog chefen för överstyrelsens försöksavdelning undervisningsrådet Åke Fältheim att skolan skulle få ett statligt bidrag på 80 000 kr. Överstyrelsen begärde sedan i sin petita 20 000 kr till Kristofferskolan. Men det blev blankt nej av regering och riksdag.

Nu finns det en fyrpartimotion som begär statligt bidrag till denna skola. Ecklesiastikminister Ragnar Edenman har också uttalat sig mycket välvillig om den då dess ledning uppvaktat och bett om anslag. För närvarande sparar Kristofferskolan in en halv miljon om året åt stat och kommun. (Expressen 1960, s.7)

I ovanstående citat kan vi se två typer av kritik eller negativitet, enligt min mening. Den första är från regeringens och riksdagens håll. Där de trots noggranna inspektioner vägrar ge Kristofferskolan det statliga stödet i form om bidrag. Den andra kommer från journalisten själv då hen väljer att ta upp hur mycket skolan sparar stat och kommun per år. Det är en vinkling som, om än svagt, visar stödet, eller kanske empatin, till Kristofferskolan och dess situation.

I artikeln "Där barn leker sig till kunskap" finns ett citat jag tycker var väldigt intressant. Det lyder:

Det pedagogiska området befinner sig som bekant just nu i en kris. Nya skolor med friare former experimenteras fram, och på skolsakskunnigt håll är man överens om att 40 å 50 proc. av skolbarnen inte orkar med den vanliga undervisningen. Följden är emellertid att intresset för en sådan här karaktärsdanande och harmoniserande undervisning är större än någonsin förr bland fackfolket. (Aftonbladet 1949, s.9)

Här kan man alltså se att den vanliga skolan och dess undervisningsmetoder gör så att närmare hälften av alla elever inte orkar med skolan. Man riktar istället strålkastaren på Kristofferskolan som man menar har en mer harmonisk undervisning som då skulle göra att elever orkar med undervisningen i större utsträckning.

Tidigare nämnde jag en artikel med namnet "Meritokrati – eller människobildning" som publicerats i *Aftonbladet*. Den artikeln framhäver också den en samhällselig kritik gentemot

staten och de kommunala skolornas pedagogik. Journalisten som skrev artikeln gick hårt fram för att visa sin position i konflikten, där hen inte verkade kunna förstå statens beslut om att inte stödja Kristofferskolan, då den har många bra delar i pedagogiken att ta efter, enligt artikelns författare.

En journalist som tydligt tar avstånd från det andliga och esoteriska inom antroposofin skriver för *Aftonbladet* och har skrivit artikeln ”Vad är Eurytmi?” (*Aftonbladet* 1958, s.2). I den skrivs det om det andliga och reinkarnation (mer om detta kan man läsa i nedanstående avsnitt). Det intressanta med artikeln inom ramen för de kritiska rösterna är att journalisten efter att ha skrivit om detta övernaturliga inom antroposofin delar med sig av vad hen står i den meningen. Hen skriver som svar på det:

Jag avstår från varje försök till psykologisk förklaring av detta fantasteri. Det är oförenligt både med Steiners skolning – han var från början en lovande akademiker – och med hans förnuftiga framställningar i andra sammanhang.
(*Aftonbladet* 1958, s.2)

Detta tolkar studien som att journalisten i flesta fall anser Steiner vara en förnuftig och klok människa, men när det kommer till hans andliga och esoteriska personlighet, tar hen kraftigt avstånd. Det hade varit av intresse att veta vem journalisten var för att kunna se om hen tillhör någon speciell tro, eller om hen lutade mer åt det sekulära – samt ge underlag till huruvida sekulariseringshypotesen stämmer eller ej. Detta kunde då även ge svar på varför just denna journalist så tydligt tar avstånd från antroposofins esoteriska sida.

En artikel som redan omnämnts, om än bara dess rubrik, är ”Litar vi på Rädslans pedagogik”. I artikeln riktas återigen kritik mot den vanliga kommunala skolan. Här tas det bl.a. upp att den gamla generationen ser ned på dagens² ungdomar som de menar har en helt annan attityd än vad de själva inte skulle våga ha. Artikelns författare Jan Thomaeus menar dock att skillnaden mellan ungdomarna och den äldre generationen endast var rädslan som hindrade de äldre från att bete sig likadant i sin ungdom, som ungdomarna gör idag. Han poängterar också att de äldre betedde sig likadant, fast i hemlighet. (Thomaeus 1960, s.4) Vidare tar Thomaeus upp utopin som staten tagit fram i enhetsskolan. Han menar att det verkar bra på papper och är

² Dagens menas här vara under 1950–1960-talet

en riktig och demokratisk tanke, men ställer också frågan om det har blivit mer än en yttre form. Sedan skrivs det om skolor som inte enbart har en avvikande yttre form, utan där det verkligen arbetas med nya och friare pedagogiska metoder – ” [...] just i stil med vad som sen skisserades upp som ideal för enhetsskolan.” (Thomaeus 1960, s.4). Som exempel på sådana friare skolor tas den redan då nedlagda Olofsskolan upp samt Kristofferskolan som Thomaeus skriver om på detta sätt: ”Men nu har man fått höra något statsmakternas inställning till en av de skolor som i dag förefaller höra till de mest intressanta, alltså Kristofferskolan.”

Ecklesiastikdepartementet, som inte visar något vidare intresse för Kristofferskolan, menar istället att om det i deras metoder finns något av värde så kan man alltid kopiera över det till enhetsskolan. Längre in i artikeln skriver Thomaeus att reformen till en enhetsskola låter mer än vad det egentligen innebär, då det allra mesta ändå är detsamma. I citaten som kommer här nedan kan man riktigt känna Thomaeus kritik nästan som om han stod framför en och sa orden då de är så känslomässiga.

Vidare förfasar vi oss gärna över den slaviska lydnad som vi anser råda i diktaturländerna – till skillnad från hos oss. Och något litet, vill man gärna hoppas, ligger det kanske i detta. Men det egendomliga är ju att samma, nyss så föraktliga slaviska lydnad, den kan en lärare i vår vanliga skola mycket väl kräva. (Thomaeus 1960, s.4)

Ja, låt vara att detta inte går att helt förneka. Men då avfärdas det som ”skrivbordsteorier” och ”psykologi”, vilket i dag tycks vara botten i skolkretsar.

Nog är det väl ändå att ställa stora fordringar på 15–16 åringars förmåga till analys av sin situation att begära att de ska opponera sej i välöverlagda yttranden, genom sina elevråd osv. I stället blir det förstås så att deras olust kommer fram, grumligt och blint och inadekvat, där de över huvud taget vågar visa den. Ofta mot vikarier och andra, nya och ovana lärare, eller såna som de helt enkelt vågar sej på. Visst är denna djungelns lag trist, och visst kan man tycka synd om dessa lärare – offer för ett system som de väl själva inte genomskådat mer än vad tonåringarna gjort.

Man kan också tycka synd om elever som man får läsa om i tidningarna då och då – exempelvis den som nyligen tvångsmatades av två lärare. Men hur upprörande såna fall än är, är det verkligen de som är det intressanta här? Är det inte i stället det enkla faktum att vår vanliga skola är ett system som bygger på rädsla?

Nej, om våra elever inte skulle reagera mot den vanliga skolan vi nu har, så skulle det sannerligen så mörkt ut för ett land som kallar sig demokrati. (Thomaeus 1960, s.4)

Kritiken som Thomaeus riktar här är massiv. Det går inte att ta miste på vad han tycker och tänker i frågan om den vanliga skolan och dess pedagogik. För att sammanfatta hela artikeln, och inte enbart dessa två citat, kan man säga att Thomaeus vill att staten ska låta den vanliga skolan (den kommunala skolan) ta in mer av andra metoder. Han ger också Kristofferskolans pedagogik som enda exempel på en väl fungerande sådan som borde få mer plats i samhället, och då i längden även i landets alla skolor. Detta menar han är viktigt då den vanliga skolan han refererar till bygger på rädsla och är inte där för att bygga upp ungdomarna till självgående vuxna människor. Även här hade det varit av intresse att få reda på om journalisten tillhörde någon specifik tro, kanske antroposofin, för att kunna ta ställning till hans enorma stöd för i detta fall Kristofferskolan.

I vilken mån refereras det till livsåskådning, och mer specifikt antroposofi?

Som redan nämnt så var det mesta som togs upp i artiklarna om Kristofferskolan och waldorfpedagogiken mer eller mindre genomgående positivt. Att detta positiva skulle handlade om livsåskådning och då antroposofi specifikt går inte att utläsa. Däremot fanns det ett gäng artiklar som nämnde antroposofin och livsåskådningar, och det som skrevs om det var relativt sakligt och neutralt. Den tidning som skrev mest med koppling Kristofferskolan-livsåskådning var *Aftonbladet*. Av de nio artiklar som nämner livsåskådning eller ämnen relaterade till det tillhör nästan hälften *Aftonbladet*, som skrev fyra stycken artiklar. *SvD* skrev tre artiklar, och *DN* och *Expressen* skrev varsin artikel som tar upp livsåskådning och religion.

Vad kan vi då utläsa från de nio artiklar som nämner sådant som har med livsåskådning att göra? Här skulle uppsatsen vilja gå till dess teori, sekulariseringshypotesen, och David Thurfjells ord kring den. Han menar att hypotesen på senare år fått modifieras, eftersom religionen bevisligen inte försvunnit i samband med moderniseringen utan att synen på religion snarare förändrats. Religionen och religiositeten försvinner inte, men formen för dem ändras till en mer individualistisk sådan. (Thurfjell 2016, s.32) Livsåskådning och religion var redan på 1950-talet mer individuell i jämförelse med 50 år tidigare, vilket Kristofferskolan är ett bevis för. Hit kunde föräldrar med anknytning till mer alternativandliga och

individualistiska livsåskådningar skicka sina barn för att ge dem en ”andligare” utbildning där hela kroppen var med i läroprocessen. Ett exempel på detta finner vi i *SvD*:s artikeln ”Bristen på balans kräver kontraster” där det står att ”Waldorfpedagogiken vill avlägsna alla hinder så att anden skall få sitt fulla uttryck i tanke och handling” (Svenska Dagbladet 1949, s.5) samt ”Den verksamma faktorn i människans utveckling är den andliga kraften” (Svenska Dagbladet 1949, s.5). Dessa två citat finner jag mycket intressanta då de beskriver den här kopplingen mellan det mer andliga och inlärning. Det är hela människan som ska läras, precis så som Steiner bl.a. menade med tregreningstanken som Lejon nämner i sin bok (Lejon 1997, s.88–91).

Det är svårt att säga varför det enbart är nio artiklar inom denna tidsram (1949–1960) som nämner Kristofferskolan och dess pedagogik som något som hör till antroposofins filosofi. De flesta artiklarna nämner waldorfpedagogiken, men som sagt så är det endast ca 13%, alltså nio artiklar, som nämner dess ursprung. Detta kan man tänka sig ha att göra med de olika fria skolor som existerade under den här tiden. De vanligaste var, enligt *DN*, konfessionella och livsåskådningsskolor samt reformpedagogiska skolor, där de konfessionella och livsåskådningsskolorna stod för just religion och den konfessionella undervisningen. Reformpedagogiska skolor, som Kristofferskolan är ett exempel på, hade däremot samma lärandemål som den ”vanliga” skolan, men hade en annan pedagogik som tog eleverna till det målet. (Dagens Nyheter 1960, s.3) Det kan alltså vara så att man inte såg den kopplingen till livsåskådning då skolan inte hette ”Antroposofiska skolan” eller något liknande som verkligen markerade dess tillhörighet. Man ska också veta att Kristofferskolan var tydlig med, enligt flera artiklar, att alla var välkomna till skolan oavsett livsåskådning eller religiös tillhörighet. I artikeln ”En annorlunda skola... som staten tjänar duktigt på” som publicerades i *Aftonbladet* står det explicit att skolan inte är en livsåskådningsskola, utan att det är en skola för alla – oavsett livsåskådning, religion och samhällsklass. (Aftonbladet 1960, s.2) Detta är även något som artikeln ”Sagor och musik är bra undervisningsmetoder tycker Waldorfskolan, som är en ’lekfull’ skola” (Carle 1956, s.14) skriver om. Där står det också att ”Kristofferskolan lämnar inte undervisning om någon speciell trosinriktning. Föräldrar får avgöra om deras barn skall ha t.ex. protestantisk, katolsk eller okonfessionell undervisning.” Detta går alltså i linje med det Hammer tar upp i sin bok, där han skriver om att barn enligt antroposofin inte är mogna att lära sig om esoteriska läror förrän de nått 21 års ålder. (Hammer 1999, s.325–326)

Svenska Dagbladet har å andra sidan en artikel som tar upp Osterman-utställningen som är till för att visa upp och ge upplysning om Waldorfskolan och dess pedagogik. Rubriken på artikeln lyder ”Teckningsundervisning enligt en ny metod” (*Svenska Dagbladet* 1956, s.5). Förutom att artikeln tar upp sådant som är särskilt för waldorfpedagogiken, som exempelvis att ämnen inom olika handarbeten är dess stomme, skriver journalisten även att ”Givetvis spelar antroposofiska tankegångar en roll i denna stegvisa, målmedvetna reglerade pedagogik, vars innebörd är svår att bedöma enbart med ledning av utställningsmaterialet.” (*Svenska Dagbladet* 1956, s.5) Det verkar med andra ord finnas en något delad uppfattning om hur stor del av det antroposofiska som spelar in i Kristofferskolan. Som förälder vet man förmodligen att skolan vilar på antroposofiska grunder, men samtidigt säger man att antroposofi inte är något som lärs ut i skolan. Man kan fråga sig vart gränsen går för vad av det som ”lärs ut” till eleverna är antroposofi och vad som enbart är vanlig ämnesundervisning. Det studien menar är att hela pedagogiken och hela skolan genomsyras av sin skapares (Rudolf Steiner) filosofi, som är antroposofi. Trots att skolan i sig inte är en uttalad konfessionell skola, vilar den som sagt trots det på en livsåskådning vars pedagogik är avgörande och utmärkande för skolan i sig. Så när man säger att föräldrar och deras barn får välja inriktning på religionsundervisning gäller detta enbart i ämnet kristendomskunskap³. Utöver de timmarna som kristendomskunskapen håller på är det alltså antroposofins idéer som åtminstone indirekt styr lärare och elever, skulle man kunna hävda.

I en annan artikel skrivs det om en engelsk Waldorflärare som är på besök i Sverige för att hålla föredrag – Mr. A. Renwick Sheen. Denna lärare menar att man bör ”[...] ta hänsyn till barnets karaktär och ge ungdomen en verklig etisk känsla för livets möjligheter.” samt att waldorfskolans syfte är att ge dess elever en så allsidig fostran som möjligt. (*Svenska Dagbladet* 1956, s.4). Detta är också intresseväckande, då att fostra, eller uppfostra, någon innebär att man mer eller mindre projicerar sitt eget sätt att se på omvärlden på den man fostrar. I detta fall blir det rimligen en antroposofisk fostran på de elever som undervisas på Kristofferskolan, då egentligen allt utom kristendomskunskapen är präglad av denna filosofi, och livsåskådning. ”Inte något betygsjakt i Kristofferskolan” är en artikel som bevisar detta ytterligare. Där beskrivs det att Kristofferskolan börjar varje morgon med psalmsång och ett morgonspråk. För att förklara vad ett morgonspråk är skriver journalisten ”Detta är översatt från tyskan, skrivet av Rudolf Steiner och handlar om Guds ande som lever i själen.”

³ Idag heter ämnet religionskunskap istället kristendomskunskap

(Svenska Dagbladet 1960, s.14) Vidare står det att även om det är antroposoferna som grundade skolan så är det ingenting som påverkar eleverna mot den riktningen. Eleverna får välja mellan tre olika slag av religionsundervisning, som redan nämnts. Där kan vi utläsa en stark kontrast. Eleverna blir inte påverkade av antroposofin och får välja inriktning inom religionsundervisningen – men de måste ändå läsa upp morgonspråket som jag skulle säga är starkt förknippat med den antroposofiska livsåskådningen, i och med att det är Steiner själv som utformat och författat det.

Något som bl.a. är kännetecknande för Waldorfskolor och waldorfpedagogiken är eurytmin, som bl.a. är övning för medvetenhet kring kroppensrörelser (Lejon 1997, s.175). ”Vad är Eurytmi?” (Aftonbladet 1958, s.2) är en artikel som tar upp denna konst som Rudolf Steiners fru Marie Steiner von Sivers (säkerligen i samspråk med sin make) har uppfunnit. (Lachman 2007, s.129) Det finns utöver ”dansen” även eurytmisk teater som är ett ”rytmiskt framförande genom arm- och dansrörelser av musikaliskt ett poetiskt värde.” (Aftonbladet 1958, s.2). Oftast sker den i samband med recitation eller någon musikalisk framställning som ackompanjemang. I artikeln tas även antroposofins historia upp i korta drag, bland annat reinkarnationens centrala betydelse i Steiners lära. Reinkarnationen har som mål att förbättra oss, och dåligt uppförande har inflytande på våra kroppar. Kropparna menas här vara astral- och eterkroppen, som Olav Hammer också tar upp och som tidigare redovisats i uppsatsens bakgrundsdel. I artikeln beskrivs även Rudolf Steiner som privat lärare till en ”höggradigt psykiskt efterbliven pojke”. Med hjälp av Steiners pedagogik kunde pojken, som Steiner menade befann sig i ett sömnlignande tillstånd och vars själsgåvor var dolda, väckas. På så sätt botade han pojkens hjärnsjukdom. (Aftonbladet 1958, s.2) Intressant med artikeln är att den heter ”Vad är Eurytmi?” men främst handlar om det esoteriska inom antroposofin. Som tidigare tagits upp så hade journalisten ett kritiskt förhållningssätt till detta, men hen hade ändå nästan bara lovord till Rudolf Steiner. Artikeln är den som tar upp mest om det som skulle kunna kallas livsåskådningen antroposofin. Även andar tas upp i artikeln, och att det finns en jordande och ärkeänglar. En av dessa är Lucifer som väcker människans frihet och vårt moraliska medvetande.

Slutsats

Vi kan nu med hjälp av resultatet och analysen utläsa att den dominerande uppfattningen om Kristofferskolan i svensk dags- och kvällspress varit övervägande positiv. Det fanns en känsla av en uppfriskning av det gamla stela som den vanliga skolan verkar sitta på. Detta gäller inte bara en eller två av tidningarna som studerats, utan alla fyra tidningar. Som presenterats fanns det även ett antal artiklar som hade anknytning till, eller nämnde, livsåskådning. Dock var det enbart en eller två artiklar som lyfte fram att Kristofferskolan är antroposofisk i sin tankegång. De flesta artiklarna menade istället att skolans filosofi inte påverkade dess elever. Hur det sedan var på skolan i verkligheten, går inte att tyda enbart med hjälp av tidningsartiklarna. För att få en sådan inblick i verksamheten hade första hands observationer behövts. Intressant var även att kritiken i artiklarna främst var riktad mot staten och dess kommunala skolor, och inte mot waldorfpedagogiken och Kristofferskolan. Det man kan se här är vad jag tror är övergången från det statligt strikta pedagogiska förhållningssättet till att tillåta samt bjuda in fria skolor med reformpedagogiska metoder att bidra till samhället i stort.

Intressant är också att trots tidningarnas olika politiska inriktningar fanns där inte någon skillnad i hur Kristofferskolan porträtterades. Alla tidningarnas artiklar var som sagt övervägande positiva i sina skildringar av denna skola och dess pedagogik.

Jag vet inte om man kan säga att det finns en enhetlig diskurs i artiklarnas framställningssätt. Men det vi fått reda på är att alla superlativen som framkommit i artiklarna är genomgående kopplade till waldorfpedagogiken och Kristofferskolan. Inte en gång, bland alla de omkring 70 artiklar som jag läst, framgick det att den kommunala, eller ”vanliga”, skolans pedagogik var bättre. Kort skulle man alltså kunna påstå att samhället (som journalisterna företräder till viss del) bildat en diskurs som är tillåtande för reformpedagogiska skolor, i detta fall Kristofferskolan. Detta trots att staten och regeringen inte alls verkar vara i enighet med journalisterna som skriver om waldorfskolan och dess säregna pedagogik. De har tydligt tagit avstånd från Kristofferskolans pedagogik och metoder genom att inte bevilja den bidrag och stöd, trots att skolan undervisade uppemot 300 elever, vilket sparade staten uppemot en halv miljon kronor om året. Dessa artiklar som nämner statens motvillighet att stödja Kristofferskolan skulle i min mening kunna ge två utslag. Det ena är att människor som läser om besluten håller med om statens beslut och själva tar avstånd från skolan. Den andra, som

verkar vara den som journalisterna önskar, är att människor läser artiklarna och ifrågasätter varför friskolan som avlastar kommunala skolor inte kan få ett litet statligt bidrag även den.

För att även återkoppla till min teori, så finns det egentligen inte mycket i artiklarna som tyder på att den starkt sekulära diskurs som vi stöter på i dagens⁴ Sverige var framträdande även under åren 1949–1960. Jag nämnde tidigare att det dock verkade som att svenskar börjat röra sig mot det mer individualistiskt religiösa och då, i längden, bort från det klerikala.

Kristofferskolan må kanske inte vara en konfessionell skola, men den ger ändå människor utrymme att välja en annan väg för sina barn än den statligt reglerade vägen. En väg som tillåter andra livsåskådningar än den luthersk-protestantiska. Vidare anser jag dock att det är problematiskt att fastslå att materialet stödjer eller motsäger sekulariseringshypotesen, då materialet som fanns tillgängligt inte är tillräckligt för så breda slutsatser.

Förslag på fortsatt forskning kan vara att se hur Kristofferskolan och dess pedagogik och metoder anammats av den statliga skolan. Ytterligare förslag på fortsatt forskning är att gå på djupet med sekulariseringshypotesen och se hur svensk skola över en längre tidsperiod förändrats i relation till denna, dels genom att studera läroplaner men även genom att studera övergången från folkskolan till enhetsskola samt friskolor av olika slag.

⁴ Dagens Sverige syftar på år 2018

Käll- och Litteraturförteckning

Litteratur

Faxneld, Per (2006). *Mörkrets apostlar: satanism i äldre tid*. Sundbyberg: Ouroboros

Hammer, Olav, *Profeter mot strömmen: Essäer om mystiker, medier och magiker i vår tid*, Stockholm: Wahlström & Widstrand, 1999

Hanegraaff, Wouter J., Faivre, Antoine, Broek, Roelof van den & Brach, Jean-Pierre (red.) (2006). *Dictionary of gnosis & Western esotericism*. Leiden: Brill

Kristofferskolan (2018) *Kristofferskolans historia*. <http://kristofferskolan.se/om-kristofferskolan/skolans-historia/> [2018-11-28]

Lachman, Gary (2007). *Rudolf Steiner: an introduction to his life and work*. New York: Jeremy P. Tarcher/Penguin

Lejon, Håkan "Anthroposophy in Sweden", i Bogdan, Henrik & Hammer, Olav (red.) (2016). *Western esotericism in Scandinavia*. Leiden: Brill

Lejon, Håkan (1997). *Historien om den antroposofiska humanismen: den antroposofiska bildningsidén i idéhistoriskt perspektiv 1880-1980*. Diss. Stockholm : Univ.

Liebendörfer, Christine & Liebendörfer, Örjan (2013). *Waldorfpedagogik. 1. uppl.* Lund: Studentlitteratur

Hjelm, Titus "Discourse analysis", i Stausberg, Michael & Engler, Steven (red.) (2011). *The Routledge handbook of research methods in the study of religion*. Abingdon, Oxon: Routledge

Swartz, Karen (u.å.). *Refashioning Anthroposophy*. Manuskript under arbete.

Thurfjell, David (2016). *Det gudlösa folket: de postkristna svenskarna och religionen*. [Ny utg.] Stockholm: Molin & Sorgenfrei

Källor

- Aftonbladet (1960). Det måste finnas skolor för andra än poängjägare, 3 februari, s.3
- Aftonbladet (1949). Där barnen leker sig till kunskap, 7 december, s.1,9
- Aftonbladet (1960). En annorlunda skola... som staten tjänar duktigt på, 10 februari, s.2
- Aftonbladet (1956). Framtidens skolmelodi på Osterman-utställning, 9 januari, s.5
- Aftonbladet (1956). Här har ni landets kuligaste skola – Plugget utan läxor, 11 januari, s.22
- Aftonbladet (1960) Meritokrati – eller människobildning, 1 mars, s.2
- Aftonbladet (1958). Staten värdesätter inte Kristofferskolan, 9 oktober, s.4
- Aftonbladet (1958). Vad är Eurytmi?, 27 september, s.2
- Carle, Torbjörn (1956). Sagor och musik är bra undervisningsmetoder tycker Waldorfskolan, som är en ”lekfull” skola. *Expressen*, 9 januari, s.14
- Dagens Nyheter (1956). Engelsk Waldorfpedagog om skolan utan betyg, 3 januari, s.9
- Dagens Nyheter (1956). Färg och skolglädje hos Ostermans, 5 januari, s.11
- Dagens Nyheter (1960). Rätten till fria skolor, 3 augusti, s.3
- Dagens Nyheter (1949). Sjuåring åker varje dag från Järna till rolig Waldorfskola i Stockholm, 20 december, s.14
- Expressen (1960). Gå till Kristofferskolans expo, Se hur en reformskola arbetar, 29 februari, s.7
- Expressen (1952). Skola med glada barn och nöjda föräldrar, 21 februari, s.10–11

Expressen (1950). Vi vill inte ha några lov säger ”kristoffergrupp”, 4 september, s.12–13

Landquist, John (1960). Den fria skolan och staten. *Aftonbladet*, 2 mars, s.2

Nationalencyklopedin, Aftonbladet.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/aftonbladet> (hämtad 2018-12-17)

Nationalencyklopedin, Dagens Nyheter.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/dagens-nyheter> (hämtad 2018-12-17)

Nationalencyklopedin, Expressen. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/expressen> (hämtad 2018-12-17)

Nationalencyklopedin, Svenska Dagbladet.

<http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/lång/svenska-dagbladet> (hämtad 2018-12-17)

Svenska Dagbladet (1949). Bristen på balans kräver kontraster, 8 januari, s.5

Svenska Dagbladet (1956). Etisk ungdomsfostran Waldorfskolans syfte, 10 januari, s.4

Svenska Dagbladet (1960). Inte något betygsjakt i Kristofferskolan, 20 december, s.14

Svenska Dagbladet (1956). Teckningsundervisning enligt en ny metod, 5 januari, s.5

Svenska Dagbladet (1950). Waldorfskolan fostrar harmoniska människor, 26 oktober, s.12

Thomaeus, Jan (1960). Litar vi på Rädslans pedagogik. *Expressen*, 26 februari, s.4